Gheorghe Şincai în contextul vieţii sociale, naţionale şi culturale din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea

Prof. univ. dr. MIRCEA REGNEALĂ
Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti

Comunicarea de faţă s-ar fi putut la fel de bine intitula „Gheorghe Şincai şi epoca sa." Având o anumită experienţă în ale scrisului, pot afirma cu certitudine că nimeni nu poate judeca cu obiectivitate o personalitate ruptă de contextul social-politic sau cultural în care şi-a desfăşurat activitatea şi cu atât mai mult acest lucru s-ar putea face în cazul lui Gheorghe Şincai.

Ca să scriu aceste pagini şi să-mi justific prezenţa la simpozionul prietenului meu, domnul Poptămaş, am parcurs mai multe lucrări – vechi şi noi – dedicate marelui învăţat umanist. În final, iată aceste pagini de reflecţie mai mult decât de analiză istorică riguroasă.

Istoricii afirmă că Gheorghe Şincai este exponentul strălucit al burgheziei româneşti din Transilvania din cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sub latura sa naţională. Este perioada în care conştiinţa de clasă şi cea naţională izbucnesc brusc, la categoriile sociale formate din negustori, meseriaşi, funcţionari, preoţi şi învăţători care dobândesc o putere economică suficientă spre a le da sentimentul demnităţii şi mândriei. Această nouă clasă socială care invidia privilegiile nobilimii aspira spre libertate şi noi poziţii sociale.

Cum acest lucru nu era posibil prin mijloace licite – limitate de dogmele feudale osificate, burghezia şi-a început lupta pe alte căi care puteau atrage o bună parte din populaţia românească din Transilvania. Poziţia umilitoare a românilor din Transilvania, de naţiune tolerată, o dezavantaja net şi îi interzice, pur şi simplu, orice posibilitate de ascensiune spre dregătoriile politice. Aspiraţiile burgheziei româneşti din acea vreme sunt de altfel admirabil sintetizate în ***Supplex libellus Valachorum,*** document de o mare luciditate politică, echilibrat şi măsurat - o nouă dovadă, dacă mai era nevoie, a spiritului înţelept şi a atitudinii diplomatice a poporului român. Acest memoriu se întemeia pe principiul determinării stricte a drepturilor politice, pe ideile egalităţii în drepturi a naţiunilor, pe cerinţa reprezentării lor proporţioanale în viaţa politică.

BDD-A19297 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:57 UTC)

Se cunoaşte ostilitatea cu care acest document a fost primit şi sunt cunoscute consecinţele sale. În aceste condiţii, intelectualii vremii s-au orientat spre o altă cale de luptă, culturală, ca fiind mijlocul cel mai sigur pentru ridicarea oamenilor simpli, care să sporească gruparea mişcării de redeşteptare naţională. Aşa se explică numeroasele misiuni de răspândire a culturii şi ştiinţei de carte în masă, dezvoltarea învăţământului în limba română, creşterea numărului lucrărilor de istorie, lingvistică, ca suport teoretic al drepturilor naţiunii.

Această mişcare culturală largă, de o intensitate deosebită este cunoscută în istoria Transilvaniei sub numele de Şcoala Ardeleană, de fapt, materializarea transilvană a iluminismului.

Gheorghe Şincai este unul din reprezentanţii de frunte ai acestei mişcări ideologice. Prestaţia lui Şincai în cadrul acestei mişcări este deosebit de importantă, este aceea a unei personalităţi situate pe o poziţie ideologică fermă, un om cu un vast orizont cultural şi ştiinţific, sincronizat cu cultura europeană a timpului. Spiritul său s-a format în contact cu spiritele cele mai progresiste ale vremii, un spirit călit în lupta cu viaţa, de o verticalitate surprinzătoare. Biografia sa, atât cât izvoarele scrise şi orale au ajutat, a fost cercetată de numeroşii exegeţi. Ştim momentele dramatice prin care a trecut, în lupta naţională şi morală pe care şi-a asumat-o şi care îl aşează cu cinste în panteonul eroilor neamului.

Nu ştim însă dacă cineva a făcut un studiu antropologic asupra lui Gheorghe Şincai prin analiza neamului de oameni din care el provenea. Probabil că nu. Nu-l voi face nici eu. Îmi declin orice competenţă în această direcţie. Ceea ce voi spune sunt doar câteva observaţii generale în acest sens.

Familia sa, în ascendenţă paternă, era originară din Şinca Veche, comună din ţinutul Făgăraşului. Oamenii din această parte a ţării – zonă pe care întâmplător o cunosc, fiind şi eu născut în Ţara Făgăraşului – au fost oameni liberi, drept revenit ca urmare a datoriei de a apăra graniţa imperială. Locuitorii din aşa-numită Ţară a Oltului, oltenii, cum li se spune în regiune, sunt renumiţi pentru hărnicia şi dârzenia lor. (Personal am aflat târziu, în anii de liceu, că ar exista şi alţi olteni). Ei sunt alt fel de oameni decât cei de peste Olt, din Ardeal. Aceştia sunt mai molcomi, mai aşezaţi, mai înceţi, deşi doar Oltul îi separă. Făcând o statistică simplă, se constată cu surprindere câţi mari oameni de ştiinţă şi cultură sunt originari din Ţara Oltului, mai exact din ţinutul cuprins între Olt şi munte, dincolo de Braşov şi până aproape de Sibiu. Oare este aceasta o simplă întâmplare? Cine ştie?

Şincai are, aşadar, în sânge simţul libertăţii, al adevărului şi al mândriei de om independent. Nu trebuie uitată însă şi o anumită demnitate nobiliară pe care Şincai, în contextul de atunci, nu uita să o evoce ori de câte ori situaţia o permitea.

BDD-A19297 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:57 UTC)

Mai târziu blazonul de nobleţe a fost dat şi de şcolile prin care el a umblat, puternic motiv de mândrie, mai ales în situaţia grea în care ajunsese, fără avere şi fără slujbă. Într-adevăr, şcolile pe care le-a făcut Şincai nu au fost puţine la număr: Colegiul Reformat din Târgu Mureş, Colegiul Iezuit din Cluj unde sunt puse bazele formaţiei sale umaniste, Bistriţa, unde studiază limba germană, Colegiul de Propaganda Fide din Roma, loc în care personalitatea sa se desăvârşeşte după parcurgerea succesivă a claselor de humanioare, retorică, poetică, apoi a studiilor de filosofie şi teologie. Ardenta sa pasiune pentru studiul istoriei şi-a găsit împlinire în bogăţia documentară a bibliotecilor Romei.

Demn de reţinut, pentru unii dintre noi care suntem bibliotecari, este faptul că în perioada studiilor la Colegiul de Propaganda Fide, graţie încrederii acordate de cardinalul Ştefan Borgia, Gheorghe Şincai devine bibliotecarul colegiului, loc în care pasiunea sa pentru cercetarea izvoarelor în legătură cu istoria şi viaţa românilor şi-a găsit împlinire. Asemeni lui Saint-Beuve, un secol mai târziu, care, graţie perioadei de bibliotecar la Biblioteca Arsenalului, a devenit celebru şi Gheorghe Şincai la biblioteca colegiului s-a format ca istoric imbatabil, însuşindu-şi o metodă de lucru riguros ştiinţifică pentru acele vremuri – cercetarea directă a documentului original, a manuscrisului pe care îl adnota.

Iată ce mărturiseşte în ***Elegia***, nota 10, în acest sens „*Am notat mai ales acele lucruri din codicele manuscrise care-mi ajută la pregătirea Istoriei daco-romane sau Valahice, căreia atunci i-am pus temelii foarte solide.*"

Adevărul e că nimeni până atunci nu a studiat cu atâta frenezie izvoarele europene ale istoriei noastre şi, bazat pe ele, să refacă pentru istoriografia românească timpul pierdut datorită unei dezvoltări lente, îngreunată de condiţiile social-istorice specifice. Şincai face pentru Transilvania cu un secol mai devreme ceea ce a făcut pentru celelalte ţări române Academia Română. De pe atunci se pare că Şincai era angajat unei cauze politice şi naţionale căreia i-a dedicat întreaga viaţă. În spiritul luptei pentru drepturile românilor, latinitatea şi continuitatea poporului român erau poate argumentele cele mai savante. Fără îndoială, putem recunoaşte aici una din formele prime de manifestare a ideilor iluministe în gândirea lui Şincai.

Întors în ţară, mândru de cultura sa, dornic probabil să se afirme între ai săi, să arate ce poate face pentru neamul său, Şincai şi-a pus întreaga sa competenţă de muncă în organizarea învăţământului românesc din Transilvania.

Pentru a putea înţelege activitatea şi meritele lui Şincai în progresul învăţământului din Transilvania ar fi poate necesar să facem, pe scurt, o trecere în revistă a situaţiei de până atunci. Cine putea învăţa copiii dacă nu dascălul şi preotul din sat – dar nici aceştia nu ştiau toţi să scrie. În orice caz, existenţa

BDD-A19297 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:57 UTC)

unei asemenea instituţii depindea direct de legăturile cu biserica, al cărei rol în păstrarea unităţii de neam este în afara oricărei discuţii.

Blajul a avut o importanţă deosebită în dezvoltarea învăţământului transilvan.

Şcoala normală, înfiinţată aici în 1779 şi organizată conform ideilor iozefiniste, urmărea pregătirea de dascăli de biserică, care să fie în stare să-i înveţe pe elevi cititul şi scrisul. Deşi politica iozefinistă era pentru promovarea elementului laic în viaţa publică, cu deosebire în învăţământ, Şincai, date fiind condiţiile din Transilvania, în acel moment istoric a trebuit să se sprijine pe biserică – deşi n-a dorit-o – numai aşa putând face ceva pentru învăţământul în limba română.

Cum putea înfrunta altfel reacţiunea transilvană, pe ascuns în timpul împăratului reformator, şi deschis după moartea acestuia, după apariţia lui ***Revocatio ordinationum***. Iată unul din aparentele paradoxuri ale lui Şincai: pe de o parte renunţă la straiele monahale, conform politicii reformatoare a împăratului anticatolic şi conform convingerilor sale, credem, iar pe de altă parte, numai prin biserică putea să-şi ducă la bun sfârşit misiunea de organizator al învăţământului naţional. Putea el oare fără sprijinul clerului greco-catolic să asigure funcţionarea celor 300 de şcoli româneşti create de el în cei 12 ani cât s-a aflat la conducerea şcolilor normale unite din Transilvania? Iată un aspect pe care nu-mi amintesc să-l fi găsit undeva limpezit.

Un alt aspect pe care istoricii încearcă să-l evite priveşte umilirea sa în faţa vindicativului episcop Bob.

Scrisori în care găsim formulări de tipul „*Mă rog cu umilinţă de Măria-voastră să binevoiţi a-mi ierta greşelile şi păcatele şi reprimindu-mă în graţia sa părintească ...*" (19 oct. 1794) sau „*Cu mare umilinţă mă rog de Măria-ta să binevoiască a se îndura de mine ca părinte sufletesc şi a vă gândi că suntem oameni şi putem greşi*" (29 iunie 1795) sunt trecute cu vederea de mulţi admiratori al lui Şincai. Dar există oare oameni formaţi numai din lumină? Doar în literatura copilăriei găsim asemenea personaje. E uşor să condamni pe cineva, dar încearcă să te aşezi în locul lui. În vremea pe care o trăim, nu puţine sunt vocile care condamnă compromisurile marilor oameni de cultură români cu comunismul. Şi aceste critici vin îndeosebi fie de la cei din afara ţării, fie cei care au stat ascunşi în unghere nevăzute de nimeni.

E foarte greu să supravieţuieşti încolţit din toate părţile, poate dor dacă ai suficientă nebunie, ceea ce nu e cazul cu cei mai mulţi dintre noi.

Câtă nebunie şi câtă dăruire autentică în folosul oamenilor a avut Şincai? În orice caz, după 1800, sensul transformărilor sale sufleteşti pare să meargă în direcţia eliminării violenţei în judecarea duşmanilor săi.

BDD-A19297 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:57 UTC)

Scopul unic al vieţii sale este acum slujirea istoriei poporului român devenind apostolul său umil. Noua mască a învăţatului afişa acum smerenie şi umilinţă, aproape fără alegere. Ne întrebăm: noua ipostază cât conţine realism şi cât donquijotism? Iată aserţiunea finală a unui filolog târşit prin lumea ficţiunii…

BIBLIOGRAFIE

❖ Serafim Duicu, ***Pe urmele lui Ghorghe Şincai.*** Bucureşti: Sport-Turism, 1983.

❖ Radu Jacob, ***Doi luceferi rătăcitori: contribuţiuni la viaţa şi oprele lui Gheorghe Şincai şi Samoil Micu Clain.*** Bucureşti: Cultura Naţională, 1924.

❖ Dionis Popa, ***Gheorghe Şincai.*** Blaj, 1944.

❖ Mircea Tomuş, ***Gheorghe Şincai. Viaţa şi opera.*** Bucureşti: Editura Minerva, 1994.

Gheorghe Şincai in the Context of National, Social and Cultural Life from Transylvania in the Second Half of the 18th Century and the Beginning of the 19th Century

Abstract

Gheorghe Şincai is a proeminent representant of Transylvanian ideological movement known as Şcoala Ardeleană. His role in this movement was very important, because Şincai proved himself to be a very educated man and a very open-minded person.

His intelligence made him appreciate and take advantages of all the chances life gave to him: as a student, he learned a lot about history, culture and civilisation; as a librarian, he learned how to work with documents and how to turn them to the best accounts. In this way, he succeeded in writing his masterpiece – ***Hronica românilor***… In fact, Gheorghe Şincai made for Transylvanian culture what the Romanian Academy made for Romanian Countries; as a general manager of Romanian schools from Transylvania, he had the power and spiritual duty to lay the foundation of more than 300 Romanian schools.

Through his entire life, activity and writings, Şincai remains a man of his age, some kind of a reference point for Romanian culture.

BDD-A19297 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:57 UTC)